

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1. Й.М. Гушулей. Загально технічна підготовка учнів у процесі трудового навчання: Дидактичний аспект / За ред. Г.В. Терещука. – Тернопіль. – 2000. – С. 23.
2. Казенко В.І. Курси за вибором у структурі профільного навчання / Казенко В.І., Орішак Л.Л., Чернеча В.Г. // Профільне навчання: теорія і практика / За ред. канд. пед. наук Липової Л.А. – К.: ВВП “Компас”, 2007. – С. 52 – 58.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. рішення колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.03. №10/12-2/ АПН України. Ін-т педагогіки; Укладач: Л. Березовська, Н. Бібік, М. Бурда та інші. // Інф. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – №24. – С. 3 – 15.
4. Латыпов И. Как составить программу флективного курса (Электронный ресурс // Режим доступа к статье: <http://spo/1september.ru/viewarticle.php?ID=200802006>)
5. Липова Л.А. Система профільного навчання в середній загальноосвітній школі: завдання і досвід. / Липова Л.А., Замаскіна П.І., Малишев В.В. / Профільне навчання: Теорія і практика. / За ред. канд. пед. наук Л.А. Липової. – К.: ВВП “Компас”, 2007. – С. 5 – 12.
6. Продуктивна праця в українській школі: історія, перспективи розвитку. – К., 2005, Генеза. – 9 с.
7. Русские педагоги и деятели народного образования о трудовом воспитании и профессиональном образовании. – Т. 2. – М.: Высшая школа. – 1989. – 462 с.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2009

УДК 377.036

Лідія Сліпчишин, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу управління в системі професійно-технічної освіти
Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються важливі аспекти підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до творчої діяльності як в урочний, так і позаурочний час. Визначено роль гуртків технічної та художньої творчості у розвитку творчих здібностей учнів.

Ключові слова: творча діяльність, творчі здібності, підготовка до творчості, професійна мотивація, гуртки технічної та художньої творчості, раціоналізаторство.

Постановка проблеми. Провідним концептуальним положенням Закону України “Про професійно-технічну освіту” визначено, що навчання професійної діяльності учнів має здійснюватися виключно на особистісній основі, з максимальним розвитком у них готовності до творчості у різних сферах життєдіяльності людини [1]. Ці вимоги стають надзвичайно актуальними в умовах ринкової економіки, коли відбір претендентів на робочі місця здійснюється на конкурентній основі. У зв’язку з цим набуває особливої важливості забезпечення цілеспрямованої роботи педагогів на розвиток інтелектуальних здібностей особистості учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності у професійно-технічних навчальних закладів.

Основною метою професійно-технічної освіти є підготовка кадрів для здійснення всіх технологічних операцій на будь-якій ділянці функціонування суспільства як соціальної, так і

виробничої структури. Якщо ці операції є відносно стабільними в часі (для традиційних професій – слюсар механоскладальних робіт, токарь, зварювальник, ливарник), то в організаційному аспекті підготовка за такими професіями не становить проблем. У той час як впровадження принципово нових виробничих технологій розтягується на достатньо тривалий період саме через підготовку кадрів для їх обслуговування. Проте ситуація змінилася і сьогодні навчально-виховний та навчально-виробничий процес спрямовуються на підготовку кваліфікованого робітника відповідно до вимог технологічного розвитку галузей економіки, формування творчої, ініціативної особистості, високого рівня професійної компетентності, здатної до самоорганізації та самореалізації у професійній діяльності, готової до вирішення виробничих і соціально-економічних завдань. Оскільки творцем, як і інтелектуалом, не народжуються, то все залежить від того, які можливості надасть

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

оточення для реалізації того потенціалу, який різною мірою властивий кожній людині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага до проблем професійно-технічної освіти пов'язана із зростанням потреб суспільства, що змінюються разом із науково-технічним прогресом та економічним розвитком держави. Однією з найважливіших проблем є підготовка робітника до майбутньої творчої професійної діяльності. Організація такої підготовки потребує врахування різних аспектів розгляду творчої діяльності фахівця. В працях багатьох вчених – психологів і педагогів, зокрема С.Я. Батишева, А.П. Беляєвої, М.В. Вачевського, П.К. Гороля, В.О. Моляко, Н.Г. Ничкало, Ю.С. Столярова, Л.Д. Столяренко, М.О. Холодної розглядаються питання виховання творчого ставлення до праці та розвитку відповідних якостей в учнів. Для підготовки висококваліфікованих робітників використовуються загальнодидактичні принципи і методи, серед яких визначальними є принцип зв'язку теорії з практикою, засоби та прийоми навчання, які сприяють розвитку творчого мислення, вихованню творчого ставлення до об'єктів техніки і явищ життя, виробленню навичок швидкого знаходження причинно-наслідкових зв'язків, аналітико-синтетичного підходу до них. Вони застосовуються як на уроках теоретичного і виробничого навчання, так і в позаурочній діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблеми творчої діяльності особистості та визначення основних вимог до організації навчання учнів ПТНЗ з розвитку творчих здібностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасному суспільству потрібна така професійна освіта, яка формує в особистості стійкі компоненти творчого стилю мислення. Особистість з таким стилем мислення не тільки готова до постійних змін в технологіях, але й розглядає їх як можливість одержати життєво необхідне моральне задоволення від вирішення інтелектуальних задач, що виникають у ході професійної (і не тільки) діяльності. Такий підхід до формування якостей творчої особистості учнів змінює форми і принципи педагогічної діяльності. Ключовою фігурою навчального процесу є викладач, оскільки він повинен не передавати знання, а допомагати вчитися і розвиватися, бути не джерелом інформації, а організатором розумової діяльності.

Підготовка майбутнього робітника будь-якого профілю до творчості в професійній діяльності

починається під час вивчення ним загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, зміст яких орієнтовано на розвиток творчої активності. Продумана система підготовки учнів до творчості забезпечує формування у них підвищеної мобільності, самостійності, ініціативності, здатності до швидкої зміни виду професійної праці, а також підвищеного рівня мотивації до постійного вдосконалення професійної майстерності. Оскільки така підготовка до творчості потребує створення певної системи навчання, то необхідно визначити ті проблеми, які перешкоджають цьому процесу. Переважання традиційних методів навчання в навчальному процесі зумовлює виникнення ряду проблем, головними з яких є: низький рівень навичок спілкування учнів; неможливість одержати детальну відповідь учнів з власною оцінкою даного питання; недостатня активність учнів у загальному обговоренні відповідей. При цьому традиційні навчальні технології, побудовані на пояснювально-ілюстративному способі навчання, не дають належного ефекту. Нові ж педагогічні технології змінюють роль інформації в навчанні учнів, спрямовують її на використання з метою створення ними власного творчого продукту.

Творча діяльність дозволяє повною мірою розкрити природні здібності, знайти своє місце в житті, ставити значущі цілі й досягати їх. Ранній початок занять з розвитку творчих здібностей робить усе подальше навчання в ПТНЗ та ВНЗ усвідомленим, вибір фахового шляху не випадковим, обдуманим, виробляє потребу в творчій і дослідницькій роботі.

На увагу педагогів ПТНЗ заслуговує положення педагогічної психології про те, що висока позитивна мотивація може виконувати роль компенсаторного чинника у разі недостатньо високих спеціальних здібностей або недостатнього запасу в учня необхідних знань, умінь і навичок. У зворотному напрямі компенсаторний механізм не спрацьовує. Іншими словами, ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати низьку навчальну мотивацію або її відсутність і, таким чином, не може призвести до високої успішності навчальної діяльності. У разі високої позитивної мотивації до творчої діяльності може навіть компенсуватися недостатній рівень спеціальних здібностей. Зацікавлені учні починають створювати моделі оригінальніші, ніж їх товариші з високим рівнем спеціальних здібностей, але з низькою мотивацією до даної діяльності. Усвідомлення визначального значення мотивації для навчальної діяльності

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

призвело до формулювання принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу (Г.Є. Гребенюк). Тому значна кількість педагогів доходить до думки про необхідність цілеспрямованого формування в учнів мотивації навчально-трудої діяльності [3, 66].

Так, якщо під час навчання застосовуються нетворчі форми діяльності, до них учні легко пристосовуються, оскільки вони не потребують особливих зусиль. У разі потреби проявити творчі здібності більшість учнів чинить серйозний опір, адже це потребує докладання певних зусиль. Для уникнення таких конфліктів потрібно, щоб тренування і заохочення творчої діяльності починалося на самому початку навчання, з першого курсу, і продовжувалось упродовж усієї трудової діяльності людини.

Важливе значення для розвитку творчих якостей має методика, що застосовується, рівень викладання, використання нових, ефективних методів навчання, сучасних інформативно-комунікативних технологій. У зв'язку з цим цікавим і перспективним є напрям розвитку творчих здібностей шляхом застосування новітніх комунікативно-інформативних технологій і технологій розвитку творчої особистості.

Як відомо, освоєння будь-якої спеціальності відбувається в результаті тривалого відпрацювання комплексу вправ, що дозволяють виробити автоматизм при виконанні необхідних операцій. Очевидно, що вправи для вироблення навичок ефективного мислення повинні бути проблемними ситуаціями, вирішення яких виробляється за алгоритмом, тобто з дотриманням певної послідовності виконання розумових операцій. Цей алгоритм застосовується у методиці, розробленій для тренування навичок вирішення проблемних ситуацій. Вона включає дві цілісні системи вправ для тренування навичок, які виявляються в особливостях мислення творчої особистості: перша – система вправ для розвитку творчого інтелекту (основна частина вправ виконується як вирішення проблеми за чіткою і жорсткою програмою – алгоритму – на всіх етапах вирішення); друга – система вправ на розвиток уяви (більшість цих вправ також виконується за спеціальними алгоритмами) [2, 17 – 18]. Така методика є ефективною на виробничому навчанні майбутніх робітників.

Проте недостатньо розглядати творчий потенціал лише з погляду результативності діяльності, у якій він реалізується. Якщо дивитися на нього в аспекті його розвитку, процесуально, як на сукупність можливостей, що постійно

змінюються, то виникає потреба розширити критерії оцінювання творчого потенціалу і вимірювати його не лише новизною і значущістю результатів творчої діяльності, а й тими змінами особистісної структури суб'єкта творчості, які внаслідок самовдосконалення і самореалізації особистості призводять до змін у характері та змісті її життєвих проявів. Чинниками, що впливають на хід формування і реалізації творчого потенціалу особистості “зсередини”, можна вважати такі: природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, вміння, навички); характерні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості тощо); мотивація (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція) [4], а до зовнішніх чинників: навчальне середовище; стиль педагогічного спілкування; форми, методи і технології навчання тощо.

Успішність учнів обумовлена природними здібностями і навчальною мотивацією, між якими існує складний взаємозв'язок. Правильний вибір методів навчання, стилю викладання, впливу викладача і групи можуть позитивно вплинути на успішність учнів. З цього приводу цікавим є відомий у психології “феномен Пігмаліона”, який стосується величезного потенціалу педагогічного спілкування. Якщо педагог дає зрозуміти учневі, що він здібний, дисциплінований і відповідальний, то створюються передумови перетворення бажаного на дійсне. Однак цей же феномен може діяти і за принципом бумерангу. Необхідними умовами уникнення негативного результату є відповідна підготовка педагогів до здійснення особистісно орієнтованого навчання і готовність суб'єктів педагогічного процесу до співпраці.

На уроках теоретичного і виробничого навчання співпраця викладача та учнів має дещо нормативний характер, чого не можна сказати про позаурочну діяльність, участь у якій є перш за все добровільною. Найбільший потенціал для здійснення творчої діяльності мають гуртки технічної та художньої творчості.

Аналіз досвіду роботи гуртків технічної і художньої творчості в ПТНЗ свідчить про те, що технічна творчість створює умови для розвитку творчого (технічного і художнього) мислення учнів, а також сприяє накопиченню досвіду технічної і художньої творчої діяльності, що надзвичайно важливо для майбутнього робітника. Особливість роботи гуртків технічної і художньої творчості полягає у тому, що в ході занять розвивається просторове, образне і творче мислення, розвивається художній смак учнів. Метою навчання учнів основ творчої праці є

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

пробудження інтересу, а потім створення і закріплення творчого ставлення до професійної діяльності, що виявляється в активній раціоналізаторській роботі. Таке навчання підвищує інтерес до професії, потребу пошуку резервів та вдосконалення технології виконуваної учнями роботи залежно від обраного фаху.

Одним із шляхів вдосконалення якості роботи є вивільнення в учнів компенсаторного механізму, коли недолік здібностей може компенсуватися розвитком мотиваційної сфери. У самій сфері професійної мотивації найважливішу роль виконує позитивне ставлення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевою метою навчання. Позитивне ставлення до професії в поєднанні з компетентним уявленням про неї визначає також формування більш особистих мотивів, наприклад, в майбутньому стати керівником середньої або вищої ланки управління на виробництві.

Враховуючи, що діяльність гуртків технічної творчості має професійну спрямованість, вони розвивають в учнів інтерес до професії і навчальних предметів, розширюють і поглиблюють набуті на уроках знання, формують уміння застосовувати їх на практиці. Незаперечним є те, що активна участь у раціоналізаторстві та винахідництві значно розширює можливості виховання в учнів творчого ставлення до праці, а також досягнення у майбутньому вершини професійної майстерності.

Оскільки рівень творчої діяльності фахівців у професійній сфері значною мірою залежить від їх політехнічної підготовки, важливою складовою якої є робота в гуртках технічної творчості, то вивчення учнями основ технічної творчості стимулює широке застосування міжпредметних зв'язків і утворення системи професійних знань і вмінь. Вони сприяють формуванню образу продукту праці, інтегрального, творчого мислення, створенню програми поведінки у невизначених проблемних (політехнічних) ситуаціях, успішності професійної діяльності. Це спричинює потребу в створенні оптимальних умов і наданні підтримки обдарованій молоді ПТНЗ з розвитку її творчого потенціалу, самореалізації та духовного самовдосконалення.

Іншим важливим чинником, пов'язаним з мотивом творчості в майбутній професійній діяльності, потягом до творчості і тими можливостями, які надає для цього робота за фахом, є виробнича практика. Саме протягом виробничої практики майстер має можливість спостерігати за змінами у професійній діяльності учнів, бачити, як зростає кількість творчих елементів і реалізується творчий потенціал учнів.

Спостереження недвозначно свідчать про чітко виражену орієнтацію учнів на творчий підхід до майбутньої професійної діяльності, незалежно від її специфіки і змісту (на великому чи малому підприємстві, в умовах серійного чи одиничного виробництва).

Очікування і пошук творчих елементів в майбутній професії обумовлюють особливе до неї ставлення. Звичайно, різні робочі місця надають нерівні можливості для творчості. Тому формування творчого ставлення до різних видів професійної діяльності, стимулювання потреби в творчості і розвитку здібностей до професійної творчості є необхідними ланками системи професійного навчання і професійного виховання особистості, зокрема й у процесі виробничого навчання. Будь-яка діяльність включає момент творчості. Тому необхідно виховувати однакову пошану до різних видів професійної праці: від підготовчих видів діяльності до випуску готової продукції. Чи набуде професійна діяльність відтінок творчості, багато в чому залежить від самої особистості учня.

Проблема творчої діяльності актуальна у всіх сферах як виробничих, так і невиробничих. При пошуках шляхів формування і розвитку творчих здібностей учнів, відповідно до психологічних закономірностей, слід враховувати, що ці здібності не лише проявляються, а й виникають в діяльності. Тому, в навчально-виховному процесі необхідно особливу увагу приділяти організації роботи учнів, що має творчий характер, не тільки в урочний, але й в позаурочний час. Зокрема, це стосується організації роботи гуртків технічної творчості.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, актуальність обраної проблеми визначається, по-перше, соціальним замовленням. Проблема оцінювання та відстеження результату діяльності педагога в напрямку розвитку творчих здібностей, обдарованості особистості сьогодні – одна з ключових проблем освіти. По-друге, розвиток і вдосконалення творчого мислення, особливо в період серйозних соціальних змін у нашій країні, дозволить випускнику професійної школи виробити навички знаходити ефективні рішення для будь-яких проблем. Усвідомлене цілеспрямоване використання творчого мислення дає можливість особистості досягти бажаного результату і самореалізуватися.

1. Закон України "Про професійно-технічну освіту": збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей. – К.: АТ "Столиця", 1998. – С. 376 – 398.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ І ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

2. Меерович М.И. *Технология творческого мышления: практическое пособие* / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина. – Минск: Харвест; Москва: АСТ, 2000. – 432 с.

3. Реан А.А. *Социальная педагогическая психология: учебное пособие для студентов вузов* / А.А. Реан, Я.Л. Коломинский.

– СПб: Издательство “Питер”, 1999. – 416 с.

4. Рябченко Л. Вплив творчої пізнавальної діяльності на рівень сформованості професійної готовності майбутнього фахівця / Л. Рябченко // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. – 2007. – № 2. – С. 31 – 40.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2009

УДК 37.035.3

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України, м. Київ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ І ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється організація навчально-трудої діяльності учнів в умовах шкіл-комплексів.

Ключові слова: продуктивна праця, школи-комплекси, шафа-стінка, трудове виховання, навчально-виробничий комплекс.

Постановка проблеми. Поліпшення якості трудової підготовки розглядалося як найважливіша проблема реформи радянської школи 80-х років ХХ століття.

Передові педагогічні колективи республіки так організовували продуктивну працю учнів, щоб вона виробляла в них свідоме ставлення до навчання, сприяла їх громадянському становленню, моральному й інтелектуальному формуванню, фізичному і естетичному розвитку.

Продуктивна праця школярів являла собою основний вид їх суспільно корисної діяльності і спрямовувалася на створення матеріальних цінностей, які мали споживну вартість і були необхідні для задоволення суспільних потреб промислових підприємств, колгоспів, шкіл, дошкільних установ тощо.

У цей час в Українській РСР постійно розширюється мережа міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, шкільних та міжшкільних майстерень; успішно працюють навчально-виробничі цехи і дільниці, окремі робочі місця на виробництві і зміцнюється навчально-виробнича база трудової підготовки. Все це сприяло дальшому розвитку різноманітних форм залучення школярів до систематичної продуктивної праці [7].

Виклад основного матеріалу. Педагогічні вимоги до організації праці учнів передбачають

необхідність комплексного підходу до виховання, зв'язку трудового виховання з ідейно-політичним, розумовим, моральним, фізичним та естетичним, можливість застосування на практиці набутих знань, розвиток пізнавальної активності. Зміст суспільно-корисної, продуктивної праці відповідав віковим особливостям учнів, складність її від класу до класу зростала, і, при цьому, вона відповідала навчальним цілям, програмі трудового навчання, забезпечувала політехнічне спрямування і творчу діяльність школярів, розвивала їх потяг до винахідництва і раціоналізаторства, професійну спрямованість [5].

Педагогічні форми організації продуктивної праці учнів, як показує практика, моделювали сучасний виробничий процес з його складовими, госпрозрахунком, прогресивними формами і високою продуктивністю праці, соціалістичним змаганням, участю в управлінні виробництвом, розподілом і використанням зароблених коштів, застосуванням морального і матеріального стимулювання.

Найкращих успіхів досягали ті трудові колективи школярів, робота яких максимально наближалася до умов відповідних підрозділів колгоспу, радгоспу, підприємства. Це враховувалося при організації продуктивної праці учнів, оскільки “праця дітей, – відмічав В.О. Сухомлинський, – повинна мати якомога